

Xocalı soyqırımı — erməni faşizminin qanlı cinayətlərinin dəhşətli səhifəsi

■ Düz iyirmi dörd il bundan əvvəl, yəni 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycan da elə bir faciə baş verdi ki, bunun bənzərini göstərməkdə adam çətinlik çəkir. Xocalı faciəsində danışımdan əvvəl, bu faciəyə gedən yola nəzər salmaq daha düzgün olardı. Belə ki, son iki yüz ildə xalqımız məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmiş soyqırımı siyasəti nəticəsində böyük faciələrə üzlaşmışdır. Mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən siyasət nəticəsində azərbaycanlılar qətl və qırğınlara məruz qalmış, yaşayış məskənləri viran edilmişdir.

Türkmənçay müqaviləsindən dərhal sonra — 1828-ci il martın 21-də çar I Nikolayın fərmanı ilə İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisində "Erməni vilayəti" təşkil edildi. Bu tarixi Azərbaycan torpaqlarında yaradılacaq gələcək Ermənistanın təməli idi. Həmin vaxtın rəsmi statistikasına görə, "Erməni vilayəti"nin mərkəzi olan İrəvan şəhərində 7331 azərbaycanlı, 2369 erməni yaşayırdı. Buna əlavə olaraq Türkmənçay müqaviləsinin 15-ci bəndinə əsasən, İrəvandan 40 min erməni İrəvan, Qarabağ və Naxçıvana köçürüldü. Analoji proses XIX əsrdəki Rusiya-Türkiyə müharibələrinin yekununda (1829, 1878) də özünü göstərdi. Türkiyə ərazisindən təxminən 85 min erməni köçürülərək sözügedən bölgələrə məskunlaşdırıldı. Çarizmin köçürmə siyasəti Qarabağda və İrəvanda demografik tərkib dəyişdi. 1832-ci ildə Qarabağ əhalisinin 91 faizini azərbaycanlılar, 8,4 faizini isə ermənilər təşkil edirdi. 20.546 ailədən 13.965-i azərbaycanlılar, 6491-i ermənilər idi. Köçürmə siyasəti nəticəsində azərbaycanlıların faizi 64,8-ə endi, ermənilərin faizi isə 43,8-ə qaldı.

XIX əsrin sonunda İrəvan quberniyası azərbaycanlıların sayına görə Bakı və Yelizavetpol quberniyalarından sonra Qafqazda üçüncü yeri tutdu. Rusiya imperiyasında ilk dəfə olaraq əhəlinin siyahıya alınmasında əldə olunan göstəricilərə görə 1897-ci ildə İrəvan quberniyasında 313 min 178 azərbaycanlı yaşayıb. Sonralar müəyyən olur ki, 1914-cü il qədr İrəvan quberniyasının əhalisi 40 dəfə artaraq 570 min nəfər təşkil edib. Lakin Azərbaycan əhalisinin sayı cəmi 4,6 dəfə artmışdı. Hətta bu qədr sıxışdırma və deportasiya müqabilində yəni 1916-cı ildə İrəvan əhalisinin təxminən 45 faizi, yəni 247 min nəfəri azərbaycanlılar idi.

Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan ərazisində "Böyük Ermənistan" qurmağı niyyətleyen, Qərbin hakim dairələri tərəfindən şimikləndirilən erməni separatçıları Türkiyənin Zeytun (1862, 1878, 1884-cü illər), Sasun (1880-ci il), Van (1884-cü il) vilayətlərində qanlı faciələr və qırğınlar törətmişlər. Bundan sonra erməni millətçiləri mübarizəni Qafqaza keçirmişlər. Onlar 1887-ci ildə Cenevrədə "Qnçaq", 1890-cı ildə Tiflisdə "Daşnakıyan", 1895-ci ildə, Nyu-Yorkda "Erməni Vətənpərvərləri İttifaqı" kimi siyasi terror təşkilatlarını yaratmışlar. Sözügedən təşkilatların fəaliyyəti

yət programında azərbaycanlılara qarşı terror və qırğın aksiyaları həyata keçirmək məramı əsas yer tutmuşdur.

Moskva isə Vətənimizin Naxçıvan, Zəngəzur, Qarabağ və Gəncə kimi gözəl yerlərini onlara vəd etmişdir. Xalqın müqaviməti, Türkiyənin diplomatik müdaxiləsi nəticəsində o vaxt bu torpaqların bir qismi qorunub saxlanmışdır. Azərbaycan Zəngəzurun çox hissəsini Gəncə və Qazaxın dağlıq hissəsini itirmişdi.

Ermənilər 1905-ci il Rus inqilabının başlanması ilə ölkədə yaranmış hərcmərclikdən istifadə edərək İrəvanda, Bakıda, Şuşada, Gəncədə, Qazaxda və digər yerlərdə milli qırğınlar törətmişlər. 1905-ci il fevralın 85 min erməni köçürülərək sözügedən bölgələrə məskunlaşdırıldı. Məsələn, Xankəndində doğulub boya-başa çatmış, qırğınların şahidi olmuş Ohanes Apresyan xatirələrində qeyd edir ki, "rus-kazak birləşmələri türkləri və erməniləri bir-birinə savaşırdırdılar. Onlar deyirdilər ki, biz gündüzlər sakitliyi bərpə edirik. Gecələr sizin evlərin qonağıyıq. Onda nə bilirsiz edin. Tərədilən qırğın və fəryadın səsinə qulağıma pambıq tıxağa məcbur olurdum".

Sonrakı illərdə də azərbaycanlılara qarşı soyqırımı örtülü şəkildə olsa da davam etdirilmişdi. Bunu statistik məlumatlar da təsdiqləyir. 1914-cü ildə başlanan I Dünya müharibəsi və 1917-ci il inqilabı ermənilərin "Böyük Ermənistan" iddiası üçün əlverişli şərait yaratmışdı. Moskva təkcə Azərbaycanı parçalamaqla kifayətlənmirdi. 1917-ci il dekabrın 30-da Lenin və Stalinin imzaladığı 13 sayılı dekretə əsasən Türkiyənin şərq vilayətləri ermənilərə vəd edilmişdi. Məqsəd Türkiyəni fəderasiya halına salmaqdan ibarət idi. Osmanlı imperatorluğu ilə qalib dövlətlər arasında imzalanan Mudros müqaviləsinin 20-ci maddəsində Türkiyənin 6 şərq vilayətindən ibarət Ermənistan yaratmaqdan söhbət gedirdi. Bu Ermənistan isə ABŞ-ın təsiri altında olmalı idi. Bunlar azmış kimi, Azərbaycanın dilbər guşəsində 1923-cü ildə DQMV yaradılmışdı. Torpaqların Ermənistanla verilməsini gələcəkdə asanlaşdırmaq məqsədilə 1924-cü ildə Zəngəzur qəzasını heç bir zərurət olmadan parçalayaraq bir hissəsində Kürdüstan qəzası yaradılmışdı.

1929-cu il fevralın 18-də Sakyanın sədrliyi, D.Bünyatadə, M.Bağrov və S.Yaqubovun iştirakı ilə keçirilən iclasda Mehrid erməni rayonu yaratmaq adı altında Zəngilan rayonunun Nü-

vədi, Erməzir və Tuğut kəndləri Ermənistanla verilməmişdi. 1938-1939-cu illərdə isə Nüvədi Erməzirə, Tuğut isə Astazura birləşdirilmişdi. Beləliklə, Zəngəzurun cənub-qərb hissəsindəki torpaqlar da ermənilərə bağışlanmışdı. Mehri rayonunun təşkililə Azərbaycan ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvandan ərazi baxımından ayrı salınmışdı.

Qars müqaviləsinə məhəl qoyulmayaraq Zaqafqaziya Sovetləri MİK Rəyasət Heyətinin 1929-cu il 18 fevral tarixli qərarı ilə Naxçıvanın 657 kvadratkilometr sahəsi və 1938-ci il 5 mart tarixli qərarı ilə isə Şururun Sədərek və Kərki kəndləri ətrafındakı bəzi ərazilər Ermənistanla verilməmişdi. Bu kimi tədbirlər II Dünya müharibəsindən sonra da genişlənməmişdi. Sonralar ermənilərin patriarx-katolikosu İ.V.Stalinə məktub yazıb dünya ermənilərinin sovet Ermənistanına gəlmək istədiklərini bildirmişdir. Stalin bu məktubun üzənnri-nə 1945-ci il aprelin 19-da öz dəstxətti ilə yazmışdır: Razi-yam.

Ermənilər onlara verilən açıq dəstəkdən daha da şirniklənmişlər. Bundan sonra Ermənistan KP-nin birinci katibi Arutyunov Stalinə məktub yazaraq, Qarabağın da Ermənistanla verilməsini xahiş etmişdir. Lakin M.C.Bağrovun əzəli Azərbaycan torpağı olan Borçalı, Göyçə, Dərbənd və Zəngəzurun onda Azərbaycanla verilməsi məsələsini qaldırması bu fikri arxa plana salmışdı. Bunu gören ermənilər azərbaycanlıların deportasiya edilməsi üzərində dayanmışlar. 1947-ci il dekabrın 23-də SSRİ Nazirlər Sovetinin "Ermənistan SSR-dən kolxozçular və digər azərbaycanlı əhəlinin Azərbaycan SSR-nin Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" xüsusi qərar qəbul edildi. Bu qərara əsasən 1948-1953-cü illərdə indiki Ermənistan ərazilərindən 100 minlərlə azərbaycanlı köçürüldü. Zəngibasarıda, Vedibasarda, Şəhur-Dərələyəzdə, Zəngəzurda azərbaycanlılara divan tutuldu. Mərkəz tərəfindən müdafiə olunan ermənilərin məkrli planları beləcə davam etdirilirdi. Bütün bunlara isə 1985-ci ildən başlanan M.Qarbaçovun bədnam yenidənqurma siyasəti rəvac verdi.

Bu siyasət, bir tərəfdən millətlərin müstəqil-lik uğrunda mübarizəsinə şərait yaratsa da, digər tərəfdən xeyli fəzadlar törətdi. Milli ədavət, millətçilik hissi qızışdı, müstəqillik uğrunda mübarizə aparən xalqlara hədələr, təcavüzlər artdı. Dağlıq Qarabağ "məsələsinə" reallaşdırmaq üçün ermənilər və onların himayədarları müəyyən tarixi məqam gözəldirdilər ki, məqsədvəzkar müharibəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

1988-ci ildən başlayaraq erməni siyasətçiləri və onların Moskvadakı himayədarları Dağlıq Qarabağın "iqtisadi geriliyi" pərdəsi altında bu vilayətin Ermənistanla birləşdirilməsi üçün uzun müddətdən bəri hazırlanan plan üzrə fəaliyyətə başladılar. Əslində, Dağlıq Qarabağın 1988-ci ildəki göstəriciləri sosial inkişafın bir sıra sahələri üzrə Azərbaycanın digər bölgələrindən, hətta Ermənistandan da yüksək idi. Hadisələrin sonrakı gedişi göstərdi ki, DQMV-nin iqtisadi geriliyi barədə iddialar yalnız bəhanə, əsas məqsəd isə Ermənistanın Azərbaycanla qarşı ərazi iddiaları idi.

Sovet rəhbərliyinin məsələyə vaxtında və prinsipial qiymət verməməsi, hadisələrə laqeyd münasibəti, Ermənistanın əsassız iddialarının qarşısının alınmaması, milli qarşılıqların kəskinləşməsi, ermənilərin bu haqsız tələbinin vaxtında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə qəsd kimi qiymətləndirilməməsi yaranmış vəziyyəti daha da ağırlaşdırdı. Sovet rəhbərliyinin fəaliyyətsizliyi və bəzən də açıq himayədarlığı sayəsində Ermənistan Azərbaycanın Dağlıq Qarabağla bərabər digər ərazilərinə də hərbi qüvvə göndərərək açıq təcavüzə başladı.

Erməni təcavüzünün qarşısının alınması Azərbaycan SSR-i rəhbərliyinə olan inamı heçə endirmişdi. SSRİ hökumətinin, xüsusilə də onun başında duranların qətiyyətsizliyi və Azərbaycanla qarşı açıq-aşkar ərazi iddiaları irəli sürən Ermənistanı himayə etməsi nəticəsində hadisələr daha da mürəkkəbləşdi. Moskvanın hakim dairələrində ermənilərin müdafiə olunması və o zamankı res-

publika rəhbərliyinin bütün bu hadisələrə seyrçi mövqə tutması Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün daha da genişlənməsinə səbəb oldu. Nəticədə azərbaycanlılar öz yurdlarından kütləvi şəkildə qovuldular.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə Sovet İttifaqının hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycanla qarşı təcavüzə qarşı mübarizəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə Sovet İttifaqının hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycanla qarşı təcavüzə qarşı mübarizəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə Sovet İttifaqının hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycanla qarşı təcavüzə qarşı mübarizəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə Sovet İttifaqının hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycanla qarşı təcavüzə qarşı mübarizəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə Sovet İttifaqının hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycanla qarşı təcavüzə qarşı mübarizəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə Sovet İttifaqının hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycanla qarşı təcavüzə qarşı mübarizəyə başladı, Ermənistanla yaşayan azərbaycanlılar son nəfərinə kimi tarixi torpaqlarından qovuldu. SSRİ süqut etdikdən sonra bəhrən şəraitində ermənilər yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü. 1980-ci illərin ikinci yarısında ermənilər SSRİ-də yenidənqurma siyasətinin "aşkarlıq və demokratiya" prinsiplərindən istifadə edərək özlərinin Rusiyadakı və xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə "Böyük Ermənistan" ideyasını həyata keçirmək üçün yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ərazi iddiaları irəli sürüldü.

2000 nəfərə qədər əhali şəhərdə mühəsirə vəziyyətində qalmışdı. Fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə, erməni ordu-su keçmiş SSRİ-nin 366-cı motorcu alayının köməyi ilə Xocalı şəhəri üzərinə hücum etdi. Bu alayın tərkibində 100 ədəd zirehli döyüş texnikası vardı. Polkun tərkibində olanlardan 49-u zabit və gizir idi. Təkcə aeroport istiqamətində müdafiədə 150 nəfərə qədər adamı qətlə yetirmişdilər. Xocalıları müdafiəsiz qalmışdı. Ancaq Bakıda oturmş rəhbərlər isə kömək göstərmək barədə, demək olar, heç düşünməmişlər. Şaxtalı qış gecəsində uşaqlar, qadınlar, qocalar ayaqyalın Ağdam tərəfə üz tutdular. Naxçıvanik kəndi yaxınlığında camaatı o kimi biçmişdilər. Burada 200 nəfərə qədər əsir götürülmüşdü. Gülləli kəndi yaxınlığında da 200 nəfərə qədər əsir düşmüşdü. Qocaların, qadınların, uşaqların gözləri çıxarılır, qulaqları kəsilir və yandırılırdı. 50 nəfər xüsusi qəddarlıqla öldürülmüşdü. Əmirov Təvəkkül uşaqlarının və qayınmasının gözlərini qarşısında işiq dirəyinə sarıyıb, deyiblər ki, Qarabağ kimindir? O deyəndə bizimdir, üstünə benzin töküüb yandırılar.

Azərbaycan Texniki Universitetinin tələbəsi olmuş Niyaməddinin dediyinə görə, emisi Vəliyeddinin musiqisi olduğunu bilərərk, qollarını sındırılmış. Başqa qohumunun kəlbətinlə dişlərini çıxarıblar. Bir ailədən 8 nəfərin ayaqlarını kəsiblər. AzTV-nin operatoru Seyidağa Mövsümovun dediyinə görə, bütün dağ-dərə insan meyitləri ilə dolu imiş. Əsgəran körpüsünün altında başı kəsilmiş xeyli insan görüb. Bu soyqırımı nəticəsində 613 nəfər Xocalı sakini öldürülmüş, 1275 nəfərədək adam gərəyinə götürülmüşdür. Ölənlər arasında 63 uşaq olmuş (onlardan 33-ü, 2-15 yaş arasında), 106 qadın, 70 nəfər qoca var idi. 8 ailə tamamilə məhv edilib, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə 1 valideynini itirib. 150 nəfərin taleyi bu gün də məlum deyil. Bütün bunların qarşısında isə respublika televiziyası ilə deyilirdi ki, cəmi iki nəfər həlak olmuşdur. Bu onu göstərir ki, rəhbərləri əhəli, torpaq, onun müdafiəsi düşündürməmiş, başları özlərinə qarışmış.

Köməksiz qalan xocalılar faciə ilə üzlaşsələr də öz qəhrəmanlıqlarını göstərmişlər. Öldürülməyə qurban olduqları, ancaq öyilmədilər. Neçə-neçə erməni məhv etdilər. Əlif Hacıyev, Aqil Quluyev, Tofiq Hüseynov, Hikmət Nəzərli və İqbal İsmayılov Xocalının müdafiəsində qəhrəmanlıq göstərdilər. 1991-ci il sentyabrın 2-də bu ərazidə qondarma "Dağlıq Qarabağ Respublikası"nın elan etdilər.

Artıq Moskva və Bakıdan heç bir kömək gözləməyən əhəli könüllü dəstələr təşkil edib, müdafiəyə qalxdı. Xocalının vəziyyəti isə günün-gündən pisləşirdi.

Ölkələrinə car çəkərək, guya onları qurtulmasından danışırlar. Öldürülənlərin fotolarının guya ermənilərə aid olduğunu təqdim etməyə səy göstərirlər. Bu vəhşilikdən rəvvac götürən erməni quldurları, 1992-ci il mayın 8-də Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzi olan Şuşa şəhərini yətdirdilər. Bundan sonra ermənilər Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənmək, Qarabağın dağlıq hissəsini Ermənistan Respublikasına birləşdirmək məqsədilə ətraf rayonlara hücumlara başladı. Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi yolunda Ermənistan sərhədinə yaxın ərazidə yerləşən Azərbaycanın Laçın rayonu əsas maneə idi. 1992-ci il mayın 17-18-də Laçın rayonu da ermənilər tərəfindən işğal edildi. Laçının işğalı ilə müharibənin Dağlıq Qarabağın hüduqlarından çıxaraq Ermənistanın işğalçılıq planlarının daha geniş olduğunu üzə çıxardı. Ermənilərin "humanitar dəhşət" adlandırıldığı Laçın yolu ilə Dağlıq Qarabağa qısa müddətdə külli miqdarda hərbi sursat-silah gətirildi. Nəticədə 1993-cü il ərzində Ermənistanın ərazi iddiasında olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsinin (4,4 kv.km) hüduqlarından kənarda yerləşən və onun ərazisindən 4 dəfə böyük olan —1992-ci il mayın 17-18-də ərazisi 1835 kv.km., əhalisi 60000 nəfər olan Laçın, 02.04.1993-cü ildə ərazisi 1936 kv.km, əhalisi 55 min nəfər olan Kəlbəcər, 23.07.1993-cü ildə, ərazisi 1154 kv.km, əhalisi 153 min 154 nəfər olan Ağdam, 23.08.1993-cü ildə ərazisi 1050 kv.km, əhalisi 52 min 640 nəfər olan Cəbrayıl, 31.08.1993-cü ildə ərazisi 826 kv.km, əhalisi 31 min 300 nəfər olan Qubadlı və 29.10.1993-cü ildə ərazisi 707 kv.km, əhalisi 35 min 500 nəfər olan Zəngilan rayonları Ermənistan tərəfindən işğal edildi.

Xocalı faciəsinin 24 il keçir. Yenidən o günləri təhlil edərkən bu fənaətə gəlmək olur ki, Xocalı soyqırımı türklərə qarşı mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən ermənilərin düşmənçilik siyasətinin təzahürüdür. Bununla birlikdə qeyd olunmalıdır ki, Xocalı hələ də müxalifət-iqtidar qarşılıqlarının qurbanı olmuşdur. Çünki, müxalifət iqtidar, iqtidar isə müxalifəti təsirləndirirdi. Kimin düz dediyini aydınlaşdırma bilməyən xalq isə müvazinətini itirir, əslində, cəbhələşmənin qarşına çevrilirdi. Beynəlxalq təşkilatlara rəsmi müraciətlər göndərsələr də, Ermənistan təcavüzkar kimi töhmətləndirilmirdi. Beynəlxalq təşkilatlar müəmmal şəkildə susur, mövqeyini bildirmirdi. Ancaq ulu öndər Heydər Əliyevin qəxsahəli və yorulmaz fəaliyyəti nəticəsində Xocalı faciəsi dünya ölkələrinə çatdırıldı. Bununla birlikdə, həm də Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması daha geniş imkanlar

açmışdır. Avropa Şurasında iştlərək edən deputat qrupunun, xüsusilə o dövrdə qrupun rəhbəri olan cənab İlham Əliyevin məzmunlu çıxışlarının da Qarabağ probleminin dünya ölkələrinə çatdırılmasında əhəmiyyətli rolunu almışdır.

Elə bunun nəticəsidir ki, dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən ABŞ Konqresində, Türkiyədə, Fransada, Sankt-Peterburqda, Moskvada, İranda Xocalı faciəsi anılıb və bir çox ölkələrdə isə soyqırımı kimi qəbul olunmuşdur. Təkcə ABŞ-ın 20 ştatında bu faciə soyqırımı kimi qəbul olunmuşdur. Xocalı faciəsinin dünyaya çatdırılmasında və erməni cəlladlarının iç üzünün açılmasında Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın "Xocalıya ədalət!" kampaniyası çərçivəsində gördüyü işlər misilsiz əhəmiyyətli malikdir.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev torpaqlarımızın azadlığı uğrunda ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin kursunu uğurla davam etdirir. Dünyanın hər yerində keçirilən tədbirlərdə qətiyyətli şəkildə torpaqlarımızın bir qarşısını da güzəştə getməyəcəyini bildirir. Bütün bunları cənab Prezidentimiz hər ilin fevralında Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətləri də təsdiq edir.

Xocalı faciəsinin ildönümünə ammaqlı, bir daha özümüzə söz verməliyik ki, xocalıların qanı yerdə qalmayacaq. Başımıza gələnləri xalqımıza və ünya ictimaiyyətinə çatdırma -cağıq. İndiyə qədər dünyanın bir sıra ölkələri bu faciəyə öz münasibətini hələ bildirməyib. Buna görə də biz bu faciəni və torpaqlarımızın hələ də işğal altında olmasını beynəlxalq təşkilatlar qarşısında vaxtaşırı qaldırmalıyıq. Yaxşı olar ki, şəhər və kəndlərimizdə "Xocalı haray"nı, Xocalı qəhrəmanlığını əks etdirən abidələr ucaldılsın.

Çalışdıqım Azərbaycan Texniki Universitetində də Qarabağ şəhidlərinin xatirəsi əziz tutulur. Universitetin məzun və tələbələrindən 34 nəfəri torpaqlarımızın azadlığı uğrunda aparılan müharibədə şəhid olmuş, onlardan 5 nəfəri Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı zirvəsinə yüksəlmişdir. Şəhidlərimizin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün universitetin görkəmli yerində xatirə abidə kompleksi ucaldılmışdır. Bu isə hər gün kollektivin üzvlərində Vətəne məhəbbət, düşməne nifrət hissi aşılayır.

Şikar QASIMOV,
Azərbaycan Texniki
Universiteti ictimai fənlər
kafedrasının müdiri,
tarix elmləri doktoru,
professor